

Starostlivosť na tri spôsoby

Starostlivosť o životné prostredie podľa DAPHNE

O ochranu životného prostredia sa aktívne starajú tri skupiny ľudí: 1. vládou (ne)platení ochranári, ktorí to majú v popise práce, 2. vedci-experti, ktorí zbierajú a analyzujú informácie a 3. mimovládni ochranári, ktorí to robia buď ako dobrovoľníci, alebo si zháňajú prostriedky z rôznych (mimovládnych) zdrojov. Pravdaže, nemožno urobiť jasnú deliacu čiaru medzi nimi, pretože sa do určitej (malej) miery prekrývajú. Každá z týchto skupín sa usiluje robiť to najlepšie, čo sa za daných okolností dá, čo však nie je veľa.

Prvá skupina – štátni ochranári – má kompetencie a zodpovednosť, ale často jej chýbajú prostriedky a dostatok informácií na kvalifikované zásahy. Informácie by mala dostať od vedeckej sféry, ktorá ich však nemá dostatok pre nedostatok prostriedkov, alebo pre nesprávne zameraný výskum. Obom skupinám často chýba dostatok entuziazmu na to, aby skúsili nevyjadzené koľaje. Entuziazmom, naopak, oplývajú mimovládni ochranári, ktorí sú často schopní získať prostriedky a urobiť niečo, ale nemajú na to kompetencie, ani dostatok informácií, a tak sa často stáva, že výsledky takýchto akcií diskreditujú celé úsilie (cesta do pekla je dláždená dobrými úmyslami).

Tento krátky a značne nedokonalý pokus o analýzu vyznieva na prvý pohľad dosť pesimisticky, ale medzi riadkami možno nájsť východisko – tým je spolupráca a koordinácia všetkých záujmových skupín pri aktivitách zameraných na ochranu a zlepšenie životného prostredia. Toto tvrdenie je z tých, ktoré sa už veľakrát vyslovili a pomaly sa zaraďujú do skupiny otrepaných sloganov bez konkrétneho obsahu. A aj z tohto dôvodu by som chcel krátko opísať príbeh, ktorý začal pred viac ako piatimi rokmi ako "donkichotská" snaha malej skupinky ľudí a pokračuje v súčasnosti ako najväčší projekt na obnovu mokradí v strednej Európe.

V r. 1994 získala Nadácia DAPHNE (dnes DAPHNE, Centrum pre aplikovanú ekológiu) grant od Ministerstva životného prostredia SR (v rámci projektu Globálneho fondu pre životné prostredie – GEF) na výskum obnovy a manažmentu zaplavovaných lúk v nive rieky Morava. Predchádzalo tomuto však niekoľko dôležitých udalostí...

Prvou z nich bolo otvorenie územia pre verejnosť r.

1990. Odborníci tu s prekvapením objavili veľké územie s málo narušenou prírodou – ekosystémy zaplavovaných druhovo bohatých lúk, lužných lesov, starých ramién a piesočných dún. Objavili sa však aj problémy – a to predovšetkým v strednej časti alúvia Moravy – viac ako 400 ha opustených a aktívnych polí. Tieto časti boli z hľadiska ochrany prírody najväčším problémom tohto územia, onedlho vyhlásené za ramsarskú lokalitu. Štátna ochrana prírody, zastúpená Správou CHKO Záhorie, začala konať: rokovania s poľnohospodármi vyústili do čiastkových snáh o zatrávenie polí.

Tu sa ale vyskytol problém – zaužívané metodiky začali zlyhávať – namiesto trvalých trávnych porastov vznikali ruderalne spoločenstvá s agresívnymi inváznymi druhmi. Dôvod bol jednoduchý – používané zmesi prevažne hybridných druhov tráv dlho nevydržali v dynamickom zaplavovanom prostredí. Táto situácia opäť iniciovala Správu CHKO k akcii a k zahrnutiu riešenia tohto problému do pripravovaného projektu GEF.

Zdalo sa, že vypísanie tendra na tento projekt vzbudí veľký záujem výskumných inštitúcií, že budú chcieť ukázať svoje schopnosti v prospech konkrétneho riešenia skutočného problému. Nestalo sa tak a nebudem teraz hádať, či to bola snaha chodiť iba po vychodených chodníkoch, alebo nechúť ísť so svojou kožou na trh, pretože neúspech sa tu dal preukázať veľmi ľahko. Z toho vyplýva dôležitý poznatok – nie vždy je problémom nedostatok peňazí, ako to veľmi často počúť z úst mnohých ochranárov. Často je to aj odvaha zobrať zodpovednosť na svoje plecia a ísť do nevykúšanej veci s neistým koncom.

V r. 1994 sme založili trvalé plochy na dva typy experimentov. Prvý z nich nám mal priniesť poznatky o ekológii dobre zachovaných lúčnych spoločenstiev, pretože sme o nich vedeli veľmi málo a štandardný fytoocenologický prieskum tu nestačil. Každý rok v závislosti od záplav je tu iný a rastliny na to veľmi rýchlo reagujú zmenou druhového zloženia. Ďalším významným faktorom je tu manažment, resp. jeho absencia. Ako reagujú jednotlivé druhové populácie na rôznu intenzitu a kombinácie faktorov prostredia sa nedá zistiť jednoduchým pozorovaním alebo monitoringom. Bolo nevyhnutné využiť metódy numerickej a štatistickej ekológie, ktoré

dokážu odlišiť vplyv jednotlivých faktorov pri správnom dizajne experimentu. Ďalším problémom bola krátkosť času – čo nás viedlo k veľkému nasadeniu pri zbere dát. Na našich trvalých plochách pracovalo v priemere 15 ľudí počas štyroch týždňov, dlhšie sa zvyčajne nedalo, kvôli záplavám. Podrobný záznam musel vynahradiť chýbajúci čas – mali sme iba tri vegetačné sezóny.

Druhý experiment sme zamerali na obnovu druhovo bohatých lúk z ornice. Padlo rozhodnutie začať v tých najhorších možných podmienkach: viac ako 20-ročné pole už tri roky opustené so začínajúcou inváziou astry novobelgickej. Hlavným cieľom, okrem skúšky obnovy vysiatím (ale pôvodných druhov), bolo otestovať zaujímavú metódu, ktorá pochádzala z Anglicka. Spočívala v prenose a rozprestretí malých kusov mačiny z pôvodnej druhovo bohatej lúky. Angličania to skúsili s mezofilnou lúkou a rozprestierali mačinu na dvakrát a štyrikrát väčšiu plochu – úspešne. My sme odštartovali od štvornásobného zriadenia a skúsili sme osemnásobné – úspešne. Podarilo sa nám vytvoriť ostrovčeky s vysokou diverzitou aj s niekoľkými ohrozenými druhmi, ktoré pretrvali a rozširovali sa.

Už po prvom roku výskumov sme začali myslieť na to, ako postupovať ďalej, pretože sme si spolu so Správou CHKO vytýčili cieľ – implementovať výsledky vo veľkoplošnej obnove. Museli sme vyriešiť dva veľké problémy: 1. presvedčiť poľnohospodárov o tom, že je to potrebné a uskutočniteľné metodikou, ktorú vypracujeme; 2. získať na obnovu dostatok finančných prostriedkov. Tak sme začali r. 1995 dva výskumy. *Sociologický* bol zameraný na zisťovanie názorov, vedomostí a postojov verejnosti k tomuto územiu a druhý zaoštril na *podmienky poľnohospodárstva v našom území*. Sociologický výskum nám pomohol pri dizajnovaní dvoch edukačných a informačných kampaní – *“Lúky pre ľudí”* (1995–1996), *“Mokrade pre život”* (1996–1997) a pri príprave náučného chodníka v nive Moravy (1996). Morava, ako hraničný tok, priam vyzýva k rozvoju cezhraničnej kooperácie. Už r. 1995 sme v spolupráci s mimovládnyimi organizáciami z Rakúska a Čiech (Distelverein a Unie pro řeku Moravu) pod egidou Svetového fondu pre ochranu prírody

(WWF International) organizovali prvú trilaterálnu konferenciu (toho roku sa uskutočnila už štvrtá).

Otázka dnešných dní – ako získať peniaze na životné prostredie? Veľmi skoro nám bolo jasné, že získať prostriedky – približne v miliónoch a z domácich zdrojov – bude prakticky nemožné. Prvý významný pokus bol s pomocou Správy CHKO a Ministerstva životného prostredia SR zameraný na získanie prostriedkov z programu Phare CBC, silnú podporu sme mali aj od partnerov z Rakúska – nepomohlo. Návrh projektu zapadal prachom v neprehľadnom súkolí byrokratickej mašinerie – našej i európskej. Druhý pokus bol nádejnejší – náš partner WWF zaloboval a prezentoval návrh nášho projektu na zasadaní medzivládneho Dunajského environmentálneho programu. Ukázalo sa, že návrh bol dobre pripravený a dostal zelenú – ako demonštračný projekt na obnovu mokradí pre povodie Dunaja.

V r. 1997 sme začali veľkoplošnú obnovu druhovo bohatých zaplavovaných lúk. V prvej fáze sa obnovuje 130 ha ornice v záplavovom území. Okrem toho sme začali pripravovať podklady pre plán manažmentu celého územia s výnimkou lesov. Dve sezóny trvalo podrobné zmapovanie územia, príprava a plnenie databázy na digitalizovanie vrstiev GIS-u. Opätovne zohrala významnú úlohu naša úzka spolupráca so Správou CHKO Záhorie.

Tento príbeh nemá koniec, pretože ho stále žijeme. Obnova pokračuje, boríme sa s ďalšími problémami, ktoré sme si na začiatku nevedeli ani predstaviť. Ale situácia je dnes celkom iná ako pred piatimi rokmi. Máme partnerov, na ktorých sa môžeme spoľahnúť – nie je to len Správa CHKO Záhorie, ale aj poľnohospodári, s ktorými obnovujeme lúky, vodohospodári, miestne samosprávy, zahraniční partneri, ľudia z ministerstva životného prostredia a mnohí iní...

Ján Šeffler

RNDr. Ján Šeffler, CSc. (1960), riaditeľ DAPHNE, Centra pre aplikovanú ekológiu, Hanulova 5 D, 844 40 Bratislava. E-mail: daphne@changenet.sk

Starostlivosť nezasahovaním

Svetom sa denne preháňajú apokalyptické správy o nových pohromách a nešťastiach, záplavách, dopravných nehodách, unikajúcich jedoch, hynúcich živočíšnych druhoch. Až sa z tej záplavy pesimizmu človek v noci strháva zo spánku.

A pritom je veľmi ťažké, ba priam nemožné, stretnúť na ulici človeka, ktorý by nadšene vravel: “Dnes som

vylial štyri litre dioxínu a otrávil šesťnásť mačiek. Ešte pôjdem zraziť na aute dvoch ľudí, vyrúbem tri jedle a príjemne strávený deň bude za mnou.”

Je ale zrejme, že obrovskú väčšinu problémov okolo nás si spôsobujeme my sami. A súčasne je zrejme, že svet je plný starostlivých ľudí.

Prečo teda to obľudné zabíjanie miliónov živých tvo-